

Politik som *assemblage*

Hur sammansättningsbegreppet kan berika maktkritisk analys

David Scott¹

Politics as *assemblage*: How assemblage thinking can enrich power-critical analysis

During the last decade, the concept of *assemblage* has become increasingly popular in the social sciences. Originating in the philosophical works of Gilles Deleuze and Félix Guattari, the concept aims to describe the world as a collection of unstable wholes – consisting of discourses, practices and material elements – that lack a universal organizing principle. The purpose of this article is to introduce the concept of *assemblage* in a Swedish political science context and to demonstrate its analytical potential. To fulfil this purpose, the historical background of the concept is described, as well as how it is translated into analytical strategies in current social science research. The article argues that the concept is fruitful for studying the work of stabilization that is required to put together policies, projects and reforms in concrete contexts. To illustrate the concept's analytical potential, the construction and reorganization of the university hospital "nya Karolinska" in accordance with the model of "value-based healthcare" is used as an empirical example. It is argued that the implementation of the model was dependent on various practices of stabilization, such as translation practices of consultants, inscription in physical objects and organizational structures, and knowledge production. The article concludes with a discussion of the possibilities that the concept of *assemblage* offers to the development of power-critical analysis in political science. Here, it is emphasized that the concept can be used to capture the complexity of contemporary systems of governing and organization, as well as the power relations that are stabilized and destabilized as these systems are assembled.

1 Jag vill tacka Kristin Mikalsen, Tomas Mitander, Katharina Rahnert och Andreas Öjehag-Pettersson för värdefulla kommentarer på tidigare versioner av detta manuskript. Jag vill också tacka tidskriftens granskare och gästredaktörer för konstruktiva kommentarer.

Inledning

Under det senaste decenniet har begreppet *assemblage* blivit alltmer populärt inom samhällsvetenskaperna. Begreppet, som kan översättas till "sammansättning" eller "arrangemang", introducerades under 1980-talet av filosofen Gilles Deleuze och psykoanalytikern Félix Guattari (2013) och utgör ett försök att destabilisera förgivettagna ontologiska och epistemologiska antaganden som präglar den analytiska filosofitraditionen där principer som logik, rationalitet, universalism och linjärt tänkande har blivit dominerande. I kontrast till och som en kritik av dessa hegemoniska antaganden använder Deleuze och Guattari begreppet "sammansättning" med syfte att ontologiskt betrakta världen som en samling instabila helheter – sammansatta av diskurser, praktiker och materiella objekt – som saknar en universell organiserande princip. Deleuzes och Guattaris introduktion av sammansättningsbegreppet kan därför ses som en intervention som möjliggör en samhällsanalys där multiplicitet, komplexitet och icke-linearitet tar plats. Begreppet har tagits upp av en rad samhällsvetenskapliga discipliner med ambitionen att använda det empiriskt för att studera hur politiska fenomen och projekt sätts samman och hur maktrelationer därigenom reproduceras och ifrågasätts.

Mot bakgrund av det ökande intresset för sammansättningsbegreppet finns två syften med denna artikel. Först introducerar jag begreppet i ett svenskt statsvetenskapligt sammanhang genom att diskutera dess filosofiska utgångspunkter och samhällsvetenskapliga tillämpning. Sedan illustrerar jag hur begreppet bidrar till att utveckla politisk analys av makt. Här kommer jag utifrån ett specifikt fall belysa hur begreppet möjliggör en analytisk gärning som synliggör komplexa sammansättningsprocesser som går bortom etablerade och förgivettagna kategorier och hierarkier. Den analys som härigenom möjliggörs synliggör också hur sammansättningsprocesser alltid innebär både stabilisering och destabilisering av maktrelationer.

Först i artikeln presenteras sammansättningsbegreppet, både genom en utförlig historisk bakgrundsteckning av uppkomsten och genom att beskriva användningen i aktuell samhällsvetenskaplig forskning. Avsnittet följs av en illustration av begreppets analytiska potential genom att tillämpa det på en specifik politisk reformprocess: omorganiseringen och byggandet av nya Karolinska sjukhuset i enlighet med modellen "värdebaserad vård". Exemplet synliggör hur politisk styrning och organisering kan förstås som komplexa sammansättningsprocesser som inte kan spåras till en bestämd organiserande logik, utan möjliggjordes genom ett mödosamt arbete där den nya sjukhusorganisationen stabiliserades i enlighet med värdebaserad vård som modell. Modellens implementering var här beroende av olika stabiliseringspraktiker, såsom privata konsulter översättningspraktiker, skapandet av materiella objekt och organisatoriska strukturer samt produktion av kunskap. Artikeln avslutas med några sammanfattande reflektioner över begreppets användbarhet för statsvetenskaplig maktanalys.

Sammansättningsbegreppet – historisk bakgrund och framväxt i samhällsvetenskaperna

Under det senaste decenniet har samhällsvetenskaplig forskning som använder begreppet sammansättning växt explosionsartat (Savage 2020). Begreppet har tagits upp i discipliner såsom antropologi (Li 2005 2007; Ong & Collier 2005), kulturgeografi (Anderson & McFarlane 2011; McCann 2011), sociologi (Clarke et al. 2015; Sassen 2007 2013a 2013b; Sassen & Ong 2014; Savage 2020) och statsvetenskap (Acuto & Curtis 2014; Öjehag-Pettersson 2015; Bueger 2018; Scott 2021) där det givit upphov till en mångfald av olika teoretiska konceptualiseringar och empiriska tillämpningar. Trots mångfalden förenas forskningen i att den på olika sätt förhåller sig till Deleuzes och Guattaris filosofiska arbeten. Framförallt i verket *A Thousand Plateaus* (sv. *Tusen platåer*) introducerar de en begreppsapparat som dekonstruerar förgivettagna axiom i den analytiska filosofitraditionen, såsom logik, rationalitet, universalism och linearitet (Deleuze & Guattari 2013). För att konstruera en alternativ ontologi lanserar de begreppet *agencement*, som syftar till att ifrågasätta världen som ”färdigorganiserad” i linje med logiska och universella lagbundenheter. Istället blir begreppet *agencement*, med rötter i verbet *agencer*, ett sätt att introducera en förståelse av världen som i ett tillstånd av ständig tillblivelse. Deleuze-uttolkare som Manuel DeLanda (2016) och John MacGregor Wise (2005), påpekar att *agencement* inte ska förstås som en statisk term, utan refererar till att världen blir till och konstrueras genom ständigt pågående processer av att organisera, sätta samman och fixera heterogena komponenter i formationer och arrangemang.

Deleuze förklarar begreppet *agencement* i betydelsen ”sammansättning”² i följande ofta citerade passage:

[En sammansättning] är en mångfald som består av många heterogena termer och som etablerar förbindelser mellan dem över åldrar, kön och styren – olika naturer. Sammansättningsens enda enhet är således samverkan: det är en symbios, en ”sambhörighet”. Det är aldrig släktskap som är av vikt, utan allianser, legeringar. (Deleuze & Parnet 1987: 69, min översättning)

En sammansättning kan enligt Deleuze alltså sägas vara en konfiguration som skapar bindningar mellan en mångfald av element som inte delar gemensamma egenskaper, eller ”släktskap”, med varandra. Sammansättningar är snarare att

2 Översättningsfrågan är komplex. Begreppet *agencement* har på engelska översatts till *assemblage*, vilket har skapat en viss förvirring eftersom begreppet också finns på franska. I denna artikel uppstår ytterligare en utmaning eftersom en svensk översättning behövs. Här har begreppet ”sammansättning” föreslagits, främst i Henrik Gundenäs översättning av Saskia Sassens (2007) *Territorium, makt, rättigheter Sammansättningar från medeltiden till den globala tidsåldern*. I statsvetenskapliga sammanhang har begreppet ”arrangemang” också föreslagits (Mitander et al. 2017). I denna artikel använder jag framförallt begreppet ”sammansättning” eftersom det reflekterar det mödosamma, rörliga och oförutsägbara arbetet med att dra samman olika komponenter till en instabil helhet.

likna vid vad som inom metallurgin kallas för "legeringar", som är material där minst två olika metaller sammanfogas och som löses upp i varandra när de smälter. En legering blir alltid något nytt när metaller sammanfogas och kan inte reduceras till dess beståndsdelar.

En sammansättning, förtydligar Deleuze, strävar också efter att uppnå fasthet och stadga:

[En sammansättning] är först och främst det som håller väldigt heterogena element samman, t.ex. ett ljud, en gest, en position etc., både naturliga och artificiella element. Problemet handlar om 'fasthet' eller 'sammanhållning', [...]. Hur uppnår saker stabilitet? Hur hålls de ihop? (Deleuze et al. 2007: 179, min översättning)

Processen av att sätta samman olika element är därför också en pågående "stabilisering" genom vilken dessa arrangeras på ett sätt så att homogenitet etableras. Samtidigt är denna homogenitet aldrig total utan det pågår ständigt processer av "destabilisering" som försöker skapa heterogenitet och rörelse. Med Deleuzes och Guattaris (2013) rumsliga vokabulär kallas detta för "territorialisering" respektive "deterritorialisering", vilket vittnar om deras intresse för att begreppsliggöra hur rum ständigt stabiliseras genom att ges status som territorier som kan karteras, mätas och avgränsas. Samtidigt destabiliseras alltid sådana försök till territoriell stabilisering av flöden och rörelser som bryter ned gränser och fixeringar. I en utveckling av dessa begrepp menar dock filosofen Manuel DeLanda (2006) att processer av stabilisering och destabilisering inte bara behöver beröra fysiska rum utan kan referera till icke-rumsliga processer genom vilka homogenitet etableras och utmanas.

Deleuzes och Guattaris filosofi inbjuder också till att tänka att det som ger en sammansättning dess stabilitet, eller dess instabilitet för den delen, inte kan spåras till essentiella principer. Som en utveckling av tanken om legeringar, kallar statsvetaren Jane Bennett (2010: 23) sammansättningar "ad hoc-grupperingar" som inte styrs av en essentiell princip som bestämmer deras funktion. En sammansättnings grad av stabilitet eller instabilitet bestäms därför av en mängd olika komponenter som ger det dess specifika karaktär.

Många av de områden som statsvetare dagligen studerar – om det nu gäller hur reformer implementeras i offentlig förvaltning eller hur internationella organisationer strukturerar sitt arbete – kan angripas som sammansättningar som ständigt stabiliseras och destabiliseras genom att en mängd komponenter dras samman och bildar instabila helheter. Denna förståelse av sammansättningsbegreppet har översatts till olika analytiska strategier inom samhällsvetenskaplig forskning.

Det går att identifiera två forskningsinriktningar som representerar olika uppfattningar om begreppets analytiska användning³. Den första inriktningen har distanserat sig från Deleuzes och Guattaris tänkande genom att använda begreppet som en analytisk strategi med syfte att finna alternativ bortom förgivettagna kategorier och dikotomier, vilket innebär att klassiska begrepp som ofta används för att strukturera vår förståelse av politik aktivt destabiliseras. Inriktningen är mest förknippad med sociologen Saskia Sassen (2007 2013a 2013b; Sassen & Ong 2014) och de efterföljare hennes arbete fått i studiet av internationella relationer (Abrahamsen & Williams 2014). För Sassen erbjuder begreppet sammansättning ett sätt att dekonstruera homogena kategorier som ofta bestämmer hur samhällsvetenskaplig analys ska bedrivas. Istället för att kategorier som "stat" eller "ekonomi" blir förgivettagna startpunkter för analys menar Sassen (2013b) att sammansättningsbegreppet möjliggör en analys av hur samhället organiseras genom hybrida sammansättningar av element där *delar* av etablerade institutioner, exempelvis staten, kan ingå. I Sassens analyser av globalisering blir sammansättningsbegreppet särskilt användbart för att visa hur detta inte är ett fenomen som enbart eroderar nationalstatens kapaciteter. Snarare är globalisering ett hybridfenomen där staten skapar förutsättningar för sin egen upplösning genom att främja globaliseringsprocesser. Sassen använder här begreppet sammansättning till vad hon kallar en "analytisk taktik" (*analytical tactic*), vilket har tagits upp av forskare inom internationella säkerhetsstudier där begreppet används för att undersöka hur säkerhetsarbete i konfliktkontexter sker på ett sätt som inte erkänner den klassiska uppdelningen i offentligt/privat (Abrahamsen & Williams 2014). Här blir sammansättningsbegreppet ett sätt att destabilisera en modernistiskt präglad dikotomi som ofta hålls vid liv i statsvetenskaplig forskning.

I den andra forskningsinriktningen, som jag kommer ägna lite mer uppmärksamhet, finns en starkare koppling till sammansättningsbegreppets teoretiska innehåll såsom det beskrivs av Deleuze och Guattari. Här används begreppet inte bara som en taktik för destabilisering, utan som ett analytiskt verktyg för att studera arbetskrävande processer av sammansättning, ibland med hjälp av Deleuzes och Guattaris begreppsapparat, ibland med nya former av analytiska verktyg. Deleuzes och Guattaris resonemang om hur sammansättningar alltid befinner sig i ett konstant tillstånd av stabilisering och destabilisering är centralt för denna forskningsinriktning då den utgör en utgångspunkt för att bedriva empirinära forskning av hur fenomen, projekt och policyer sätts samman i praktiken. Forskningen inom denna inriktning undviker att närma sig sammansättningar som "redan existerande ting i

3 Denna uppdelning är givetvis något artificiell och grundar sig på min egen läsning och karakterisering av den i huvudsak internationella *assemblage*-litteraturen. De inriktningar som jag här identifierat är i viss mån också överlappande. Dock menar jag att det finns vissa skillnader vilka är viktiga att beskriva eftersom jag i den kommande analysen lutar mig mer mot en viss förståelse av sammansättningsbegreppet.

världen, med redan existerande egenskaper” (Rabinow 2014: 206, min översättning). Snarare riktar den sig mot det mödosamma *arbete* som ägnas åt att dra samman olika komponenter till en tillfälligt fixerad sammansättning (McCann 2011). Antropologen Tania Li (2007: 264, min översättning och kursivering) lyfter fram detta arbete som centralt för hur sammansättningar uppstår och hålls samman:

/.../ Sammansättning relaterar direkt till en praktik, att sätta samman. /.../. Att sätta samman indikerar en kapacitet till handling, det hårda arbetet som krävs för att dra samman heterogena element, skapa kopplingar mellan dem och upprätthålla dessa kopplingar i spänningsfyllda situationer. Det inbjuder till analys av hur elementen i en sammansättning kan – eller kanske inte – fås att hänga samman.

Detta intresse för att studera sammansättningar som produkter av ett mödosamt stabiliseringsarbete har bildat grund för olika former av empirisk analys under det senaste decenniet, framförallt inom tre forskningsområden.

Det första forskningsområdet där sammansättningsbegreppet använts är studier av nyliberalism, vilka ofta har dominerats av marxistiska perspektiv. I marxistiska analyser ges nyliberalism en fast kärna av ideologiska kännetecken; nyliberala reformer anses drivas av specifika klassintressen och reformerna tillskrivs ofta likartade effekter oavsett kontext (Harvey 2005). Med inspiration från sammansättningsbegreppet har forskning visat hur nyliberala projekt och reformer kräver sammansättningsarbete. Exempelvis kräver marknadsiering, som ofta lyfts fram som en central aspekt av nyliberal reformering, en aktiv konstruktion av marknader. Detta innebär att marknaders funktionalitet är beroende av olika sammansättningspraktiker, såsom etableringen av regler för vilka som ska vara köpare och säljare och hur utbyte emellan dem ska ske, samt transformeringen av objekt till varor som kan cirkulera på en marknad (Prince 2017). Begreppet sammansättning har också varit användbart för att studera ytterligare en aspekt av implementering av nyliberala reformprojekt, nämligen de former av ”New Public Management” (NPM) som fått stort inflytande i offentlig verksamhet. Sociologen John Clarke (2015) utgår i en analys av hur managementreformer implementeras på brittiska universitet ifrån att detta inte handlar om ett mekanistiskt införande av färdiga reformpaket, utan om att globalt cirkulerande ”repertoarer” aktivt ”lånas” in och översätts i de specifika sammanhang där de ska gälla. Dessa repertoarer består exempelvis av managementvokabulärer (såsom ”kundorientering”), specifika tekniker (t.ex. prestationsbedömningar och mätverktyg) och en uppsättning identiteter (”kunder”, ”ledare” etc.) som på olika sätt anpassas, omarbetas eller rentav avvisas när de översätts till den specifika kontexten.

Policyanalys är det andra forskningsområdet där begreppet sammansättning bidragit till utveckling. Som en reaktion mot statsvetenskapliga teorier om policyprocessen, där policy förstås som konstruerad enligt logiska och linjära modeller, har begreppet "policysammansättningar" (*policy assemblages*) uppstått som ett sätt att fånga policyskapandets komplexa och icke-linjära dimensioner. Med hjälp av begreppet beforskas hur policy kräver olika typer av arbete, ofta i sammanhang bortom traditionellt beslutsfattande, för att uppstå och hållas vid liv. Geografen Eugene McCann (2011), som studerar drogpolicy i kanadensiska Vancouver, menar att policyskapande kräver mänskliga insatser, modeller, teknologier och politiskt stöd. Byggstenar för policyskapande, såsom expertis och modeller, finns inte bara att tillgå i den lokala kontext där policyn formuleras, utan kan också mobiliseras från ett globalt sammanhang där en mängd policyidéer och skript flödar fritt (Savage & Lewis 2018). Policyer är därför globala konstruktioner likväl som de är lokala.

Det sista forskningsområdet som kan lyftas fram som ett exempel där begreppet sammansättning fått ökat inflytande är internationella relationer och globala utvecklingsstudier. För forskare intresserade av hur styrningsarrangemang skapas kring globala problem har begreppet setts som särskilt användbart. Statsvetaren Christian Bueger (2018) använder begreppet för att studera hur globala styrningsarrangemang skapas för att bekämpa internationell piratverksamhet. I ett försök att komma bort från institutionscentrerade analyser, använder Bueger begreppet för att visa hur globala styrningsarrangemang skapas genom informellt koordineringsarbete mellan nationalstater och privata aktörer. Här spelar så kallade "best management practices", som kodifierar lämpliga praktiker för att bekämpa piratverksamhet, en viktig roll i att koordinera arbetet. Den ökande komplexiteten i hur globalt utvecklingsarbete genomförs har också gjort att forskare sett den analytiska potentialen i sammansättningsbegreppet. Li (2005) menar att moderna utvecklingsprojekt kan förstås som produkter av att olika komponenter – kunskap, tekniker och praktiker – dras samman, snarare än att de har sitt ursprung i en enda given källa. Utvecklingsprojekt kräver, enligt Li (2007), ett konstant arbete med att skapa konsensus och allianser mellan olika intressenter, att definiera "objekt" som ska angripas genom tekniska utvecklingsåtgärder samt aktivering av lämplig expertis. I linje med Li hävdar Scott (2021) i en studie av den så kallade "projektifieringen" av svensk biståndsverksamhet, att biståndsprojekt kan betraktas som resultat av stabiliserande sammansättningsprocesser där konsensusskapande mellan intressenter samt användning av standardiserade planeringsmodeller, vetenskapliga utvärderingsmetoder, färdigformaterade dokumentationsprocedurer samt konsultexpertis ger biståndsprojekt deras homogena karaktär.

Att sätta samman ett sjukhus – fallet nya Karolinska

I detta avsnitt mobiliserar jag begreppet sammansättning för att illustrera det *arbete* som krävs för att sätta samman och tillfälligt stabilisera policyer, reformer och projekt. Detta gör jag genom att använda ett empiriskt exempel – omorganiseringen och byggandet av nya Karolinska sjukhuset i enlighet med modellen ”värdebaserad vård”. Här inspireras jag av en foucauldiansk tradition i vilken empiriska exempel fungerar som metodologiska grepp för att illustrera bredare politiska och sociala praktiker i ett samhälle snarare än att ge en generell och totaliserande bild av en empirisk verklighet (Hansen & Triantafyllou 2022). Karolinska-exemplet ska därför ses som att det illustrerar bredare processer av stabilisering och destabilisering av maktrelationer som präglar samtida styrnings- och organiseringsprocesser.⁴

Först beskriver jag de metodologiska överväganden som är förknippade med att aktivera sammansättningsbegreppet för att göra empiriska illustrationer. Sedan går jag över till att visa hur omorganiseringen och byggandet av nya Karolinska kan analyseras som en sammansättningsprocess med både stabiliserande och destabiliserande dimensioner.

ANALYTISKT TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

Jag menar att begreppet sammansättning inte främst ska förstås som att det tillhandahåller färdiga kategorier i vilka empiriska fenomen kan sorteras. Snarare ska det förstås som ett så kallat ”känsliggörande begrepp” (*sensitizing concept*), vilket kommer från sociologen Herbert Blumers (1954) begreppsvärld. Blumer menar att ”känsliggörande begrepp” tillhandahåller en referensram och guidar forskaren i vilken riktning man ska ”se” det empiriska fältet – de ”irriterar” ett fält som gör det möjligt att upptäcka olika fenomen. Detta förhållningssätt skiljer sig från det Blumer kallar ”definitiva begrepp” (*definitive concepts*), som snarare tillhandahåller mer fasta föreskrifter om vad som ska observeras. Även Annemarie Mol (2010: 261) är inne på samma spår när hon menar att teori tillhandahåller resurser för att uppfatta och känna in världen i all sin rikedom; teori kan förstås som en repertoar som inte främst lär forskaren att tolka världen som bestående av lagbundenheter, utan tillhandahåller nya sätt att ställa frågor och tekniker för att ”vända saker ut och in eller upp och ned”.

Jag använder därför begreppet sammansättning som teoretisk resurs för att mobilisera ett ”seende” som möjliggör en analys som kan gå bortom kategorier som delar upp och sorterar världen i färdiga hierarkier, dikotomier och

4 I och med valet av detta exempel hade denna artikel kunnat relatera, och bidra, till studier om nya Karolinska och till forskning om sjukvårdens organisering generellt. Dock vill jag påpeka att byggandet och omorganiseringen av nya Karolinska här används som exempel på hur sammansättningsbegreppet kan användas i analytisk praktik, varför artikeln främst ska ses som ett bidrag till *assemblage*-litteraturen. För den som är intresserad finns dock aktuella studier om nya Karolinska, exempelvis om beslutsprocesserna runt omorganiseringen (Grafström et al. 2021) samt om hur ideal om samverkan och konkurrens påverkade bygget av nya Karolinska (Kaiserfeld 2023).

domäner. En viktig del i att mobilisera begreppet som en form av "seende" är att ta till vara på begreppets "platta ontologi" (*flat ontology*). Att tänka ontologi som "platt" innebär att föreställa sig världen bortom de invanda klassificeringar och kategoriseringar som används för att sortera och strukturera den (se t.ex. Marston et al. 2008). Det kan här handla om att destabilisera de nivåer och hierarkier genom vilka ett empiriskt fält presenterar sig, exempelvis genom nivåer och domäner som "globalt/lokalt". Samtidigt kan det handla om att ge ting och komponenter i världen samma ontologiska status, vilket öppnar för att även materia kan ges kapacitet att agera (Grosz 1994). I fallet med nya Karolinska möjliggör sammansättningsbegreppets platta ontologi att jag kan analysera sammansättningsprocesser som går bortom förgivettagna kategorier och gränser.

Att till fullo utnyttja sammansättningsbegreppets platta ontologi analytiskt gör att studieobjektet växer och sträcks ut i olika riktningar. Sammansättningsprocesser lyder inte de gränser och kategorier som ofta styr statsvetenskaplig forskning. De tvingar snarare forskaren att följa ett flöde som många gånger tar denne till nya sammanhang och fysiska platser (Scott 2021). Sammansättningsprocessernas komplexitet och utsträckning aktualiserar den metodologiska frågan om avgränsning. Enligt DeLanda (2006) kan de sammansättningsprocesser som studeras innehålla både mindre sammansättningar och samtidigt vara en del av större sammansättningar. Omorganiseringen och byggandet av nya Karolinska är inget undantag. Konstruktionen av den nya sjukhusbyggnaden och infrastrukturen kopplad till den kan angripas som en sammansättningsprocess i sig. Samtidigt kan hela omorganiseringen förstås som att den sker inom ramen för ett större sjukvårdspolitiskt arrangemang i vilken en mängd globala processer sträcker sig in. För analytiska syften behöver den sammansättningsprocess som studeras dock avgränsas. Detta handlar om att konstruera sin *egen* sammansättning för att tala med antropologen Aihwa Ong (Sassen & Ong 2014). I linje med sammansättningsbegreppets anti-essentialistiska ontologi finns inga existerande sammansättningar som kan avtäckas, utan ett val måste göras om vad som ska ingå i den sammansättning som studeras. I kommande analys har jag valt att göra en viss avgränsning genom att fokusera på hur nya Karolinska sattes samman i enlighet med modellen värdebaserad vård.

EMPIRISKT MATERIAL OCH DESS ANVÄNDNING FÖR ANALYS

För att analysera sammansättningsprocessen som resulterade i att nya Karolinska byggdes och omorganiserades i enlighet med värdebaserad vård har jag använt mig av empiri i form av sekundärlitteratur. Här har jag förlitat mig på boken *Konsulterna – Kampen om Karolinska* (2019) av journalisterna Anna Gustafsson och Lisa Röstlund. Boken är en journalistisk granskning av framförallt den roll som privata konsulter spelade i omorganiseringen av nya Karolinska. Samtidigt ger boken en bred bild av andra aspekter av

omorganiseringen och kan därför ses som ett "fönster" in i hur modern sjukvård organiseras. Boken ger på olika sätt "tjocka" och uttömmande beskrivningar av händelser, förlopp, praktiker och aktiviteter som visar hur nya Karolinska sattes samman i enlighet med modellen värdebaserad vård. Jag har därför läst bokens "tjocka" beskrivningar med syfte att använda dem för att illustrera hur sammansättningen av nya Karolinska i enlighet med värdebaserad vård präglades av både stabiliserande och destabiliserande praktiker. Med detta avser jag hur processen att sätta samman nya Karolinska utifrån idén om värdebaserad vård handlade om att homogenisera och fixera sjukvård, både organisatoriskt och materiellt. Samtidigt utsattes denna process för destabiliseringsförsök; det fanns alltid "störningar" som introducerade heterogenitet och multiplicitet. Med inspiration från sammansättningsbegreppets platta ontologi spårar jag dessa praktiker till domäner och platser som också låg bortom sjukhusets formella institutioner och beslutsprocesser. I de kommande avsnitten kommer detta angreppssätt visas genom att analysen är mer praktikorienterad än aktörsorienterad; det är sammansättningspraktikernas såväl ordnande som destabiliserande funktioner och effekter som är av analytiskt intresse snarare än bestämda aktörers intentioner och intressen⁵.

VÄRDEBASERAD VÅRD SOM STABILISERANDE GLOBAL FORM

En central komponent i hur nya Karolinska sattes samman organisatoriskt var idén om "värdebaserad vård" vilket är förknippat med Harvardprofessorn Michael Porter som i sin forskning pläderat för att vårdleverantörer ska konkurrera baserat på det "värde" deras vård har fått. Värdet utgörs av den uppmätta kvaliteten på vården, vilket ofta rapporteras av patienterna själva. Värdebaserad vård har utvecklats till en verksamhetsoberoende modell vars organisationsstruktur har översatts i ett antal vårdssystem runtom i världen (Gustafsson & Röstlund 2019: 8–13). Detta gjorde den särskilt attraktiv att "installera" i det som skulle bli nya Karolinska. Värdebaserad vård kan sägas vara ett exempel på vad antropologerna Aihwa Ong och Stephen Collier (2005: 11) kallar "globala former" (*global forms*), vilka kännetecknas av sin kapacitet att kunna abstraheras från ett visst sammanhang för att sedan installeras i ett nytt. Globala former är därmed rörliga genom att de ofta har en välavvägd kombination av standardisering och anpassningsbarhet; de är tillräckligt homogena för att kunna ha ett brett användningsområde, men samtidigt är de möjliga att anpassa till en kontextspecifik verksamhet.

5 Det är viktigt att påpeka att detta inte ska ses som ett generiskt analytiskt ramverk som gäller för alla studier som använder sig av sammansättningsbegreppet. Litteraturen presenterar snarare en mängd olika sätt att bedriva empirisk analys och aktiverar både deleuzianska begrepp och begrepp från närbesläktade litteraturer som exempelvis aktör-nätverksteori (ANT). Denna artikel ska istället ses som ett exempel på hur begreppet kan aktiveras analytiskt.

Värdebaserad vård som global form tillhandahöll, som Clarke (2015) skulle hävda, en mängd ”repertoarer” med universella byggstenar som kunde installeras i den nya sjukhusorganisationen. Dessa repertoarer bestod av populära management-begrepp (”värde”), legitimeringsgrunder (vetenskap) och färdiga rutiner och organisationsstrukturer (exempelvis den ”tematiska” organisationsstrukturen som jag återkommer till nedan). Värdebaserad vård som modell fungerade här stabiliserande eftersom den tillhandahöll standardiserade repertoarer av begrepp och praktiker som kunde användas för att koda den nya organisationen utifrån universella kategorier som dessutom ansågs bygga på vetenskaplig evidens.

ÖVERSÄTTNINGENS STABILISERANDE PRAKTIK MÖTER DESTABILISERING

Införandet av värdebaserad vård som modell skedde inte automatiskt utan krävde översättnings- och koordineringsarbete som syftade till att inskräpa modellen som övergripande filosofi och arbetssätt. Här spelade en mängd komponenter roll för att stabilisera värdebaserad vård som sjukhusets nya organisationsmodell.

För det första spelade konsultexpertis en viktig roll för att implementera modellen i sjukhusets ordinarie verksamhet. Konsulternas roll handlade både om att agera som rådgivande experter och om att säkerställa det stöd som behövdes för att implementera modellen. Säkerställandet av stöd skedde genom att konsulterna agerade som mäklare bland personalen. Genom att anordna och kalla till obligatoriska workshoppar och ”organisationsförändringsgrupper” arbetade konsulter aktivt med att översätta modellens innehåll och uppmuntra personalen att reflektera över hur den kunde implementeras i vårdverksamheten (Gustafsson & Röstlund 2019: 86, 120). Konsulterna spelade här en viktig roll i det som Li (2007) kallar ”sammanlänkning” (*forging alignments*), vilket refererar till arbetet med att koordinera och jämkla mellan potentiellt olika mål och viljeinriktningar.

Sammanlänkning är en central aspekt av hur sammansättningar stabiliseras. Sammanlänkingsarbetet som konsulterna ägnade sig åt handlade inte bara om att introducera modellen utan också om att ”värva” personalen till en viss förståelse och representation av modellen. Sammanlänkingsarbetet var därför också att betrakta som produktion av konsensus. Samtidigt var konsulternas roll i sammansättningsarbetet en av de mest ifrågasatta. Kraftiga destabiliseringsförsök gjordes av personalen genom att öppen kritik riktades mot konsulternas arbete.

För det andra spelade konstruktionen av nya organisationsstrukturer samt materiella artefakter och byggnader en viktig roll för att översätta modellen och därmed få den att framstå som fixerad och fast. Nya organisatoriska enheter skapades för att reflektera idén om värdebaserad vård. Leveransen av

värdebaserad vård innebar också skapandet av nya arbetssätt där strukturen med kliniker övergavs. Istället skulle organisationen organiseras tematiskt utifrån patienternas diagnoser, exempelvis genom "tema cancer" eller "tema åldrande". Inom respektive tema skulle sedan patienterna koda enligt mer specifika diagnoser (Gustafsson & Röstlund 2019: 37). Dessa organisatoriska förändringar krävde också ett aktivt arbete med att språkligt koda den nya organisatoriska strukturen. Detta kom bland annat till uttryck i skapandet av nya chefstitlar som "funktionsområdeschef" och "patientflödeschef", som togs fram med amerikanska sjukhus som förebilder (Gustafsson & Röstlund 2019: 87).

Denna typ av organisatoriska stabilisering utsattes emellertid för störningar. Den tematiska organisationen förutsatte att enskilda patienter kunde koda relativt enhetligt för att passa in i olika diagnosflöden. Dock visade det sig att många patienter hade flera diagnoser eller hade en så pass komplex symptom-bild att en diagnos inte kunde fastställas (Gustafsson & Röstlund 2019: 122). Här retade och destabiliserade sjuka patienters kroppar den homogeniserande tematiska organisationsstrukturen. Detta är ett exempel på hur kroppslig materialitet bidrar till att destabilisera sammansättningar. Bennett (2010) argumenterar för ett tydligare införlivande av materialitetens handlingsförmåga i sammansättningsarbete. Bennett menar att det i sammansättningar finns "operatorer" som skapar förändring och åstadkommer skillnad. Dessa operatorer ska inte nödvändigtvis förstås som mänskliga aktörer utan det kan också vara materialiteter – objekt, artefakter, kroppar – som på olika sätt "retar" fram en viss förändring eller skillnad. De sjuka kropparna som inte passade in i den nya organisationens stabila kodningssystem retade därför systemet och introducerade en ny form av destabilisering som inte var kopplad till enskilda aktörers medvetna handlingar eller motstånd.

Materia var även en viktig komponent i andra typer av stabilisering. För att få modellen att framstå som sammanhängande och homogen behövde den bokstavligen talat skrivas ned och få utrymme i den fysiska planeringen av det nya sjukhuset. Genom att utforma PowerPoint-presentationer med modellens kärnbudskap och konstruera en ny grafisk profil fick modellen en materiell verklighet (Gustafsson & Röstlund 2019: 76, 100). På detta sätt "objektifierades" modellen, vilket refererar till den form av översättning som sker när sociala fenomen översätts till materiell form, om det nu handlar om texter, grafer, diagram eller PowerPoint-presentationer (Robinson 2018). Med värdebaserad vård följde också ett nytt sjukhusbygge i vilket modellen behövde översättas. För att reflektera den tematiska organisationen fick byggnaden en planlösning med aktivitetsbaserade kontorsutrymmen, tysta larmfunktioner och ett högteknologiskt IT-system. Även här skedde en objektifiering av idén om värdebaserad vård. Den gavs en materiell verklighet genom att installeras i själva den fysiska sjukhusbyggnaden. Den fysiska sjukhusbyggnaden var dock en bräcklig

konstruktion och medförde olika destabiliseringar. Sjukhusbyggnaden i sig själv föll isär på grund av brister i bygget och det högteknologiska IT-systemet slutade vid olika tillfällen att fungera (Gustafsson & Röstlund 2019: 113). Här aktualiseras återigen hur materiella ”operatorer” störde och destabiliserade arbetet med att på bred front införa värdebaserad vård.

STABILISERING GENOM PRODUKTION AV KUNSKAP OCH EVIDENS

Värdebaserad vård som modell stabiliserades också genom systematiska former av kunskapsproduktion. Eftersom värdebaserad vård bygger på att låta ”värdet”, det vill säga den uppmätta kvaliteten på vården, vara styrande för sjukhusets organisation, påbörjades ett arbete med att utveckla ett system för mätning av vårdkvalitet. För detta ändamål började tjänstemän och konsulter att samla in olika typer av data för att göra beräkningar på operationskapacitet och produktionsvolym; allt med syfte att skapa en god grund för att leverera vård av hög kvalitet (Gustafsson & Röstlund 2019: 177ff). Denna kunskapsproduktion skedde i specifika ”noder” på sjukhuset och kan förstås som ”beräkningscentra” (*centers of calculation*) med sociologen Bruno Latours (1987) ord. Beräkningscentra är en metafor för en plats där information samlas in, bearbetas, förenklas och sätts samman med syfte att kunna göras mobil (Law 2003). För att ytterligare stabilisera och fixera värdebaserad vård som modell blev kunskapsproduktionen i beräkningscentrerna central eftersom de kunde erbjuda en källa till evidens och legitimitet.

Avslutande diskussion – sammansättningsbegreppets bidrag till maktkritisk analys

Analysen i de föregående avsnitten visar på det sammansättningsarbete som behövdes för att omorganiseringen av nya Karolinska i enlighet med värdebaserad vård skulle bli till. Denna analys visar på olika sätt hur begreppet sammansättning ger möjligheter att utveckla maktkritisk forskning i statsvetenskap.

En första aspekt jag vill ta upp är de möjligheter sammansättningsbegreppet erbjuder för att angripa den politiska organiseringens ökande komplexitet. I de styrnings- och organiseringsprocesser som statsvetare dagligen möter samverkar en mängd komponenter – politiska beslut, standarder, expertis, modeller, teknologier, materiella objekt och artefakter etc. – som alla är lika centrala för politikens utformande. Inom statsvetenskapen har olika begrepp, exempelvis ”governance” eller ”nätverksstyrning”, lanserats som ett sätt införliva denna komplexitet i politisk analys. Dock utgår dessa begrepp från förgivettagna kategorier för att begripliggöra komplexitet, ofta genom att ta politikens egna domäner, såsom samhälls- och beslutsnivåer, för givna. Begreppet sammansättning erbjuder snarare ett sätt att följa och analysera en form av komplexitet

som går bortom dessa kategorier. De föregående avsnitten visar att en analys inte behöver stanna vid vissa gränser eller respektera förgivettagna kategorier och domäner. Omorganiseringen av nya Karolinska i enlighet med värdebase-rad vård karakteriserades av kollapser av gränser. Modellens införande var inte bara beroende av den formella politikens beslutsmakt utan också av privata konsulter som genom sina sammanlänkingsaktiviteter översatte modellens globala innehåll till en lokal kontext. Konsulter spelade här en viktig roll för att få modellen att resa över territoriella gränser. Härigenom bidrar sammansättningsbegreppets platta ontologi med att överskrida förgivettagna gränser och istället följa en form av sammansättningsarbete som sker bortom formella politiska beslutsarenor.

Samtidigt innebär en analys som aktiverar sammansättningsbegreppet att forskaren kan välja att införliva både diskursiva och materiella dimensioner. Analysen visar att omorganiseringen och byggandet av nya Karolinska i enlighet med värdebaserad vård var beroende av både diskursivt och materiellt översättningsarbete. Uppfinnandet av ett nytt språkligt meningssystem för att koda den nya organisationen var centralt samtidigt som materiella objekt och artefakter var viktiga för att objektifiera och stabilisera värdebaserad vård som modell. På samma gång var materialitet – i form av sjuka kroppar som inte passade in i organisationens kodningsstruktur – en viktig destabiliserande komponent. Sammanfattningsvis visar båda dessa exempel hur en analys som inte begränsar sig till förgivettagna gränser och kategorier kan bedrivas.

En andra aspekt jag vill ta upp är de möjligheter begreppet sammansättning erbjuder för att utveckla maktkritisk analys. Föregående analys visar inte enbart att det är möjligt att empiriskt studera det sammansättningsarbete som resulterade i att nya Karolinska byggdes och omorganiserades i enlighet med värdebaserad vård. Den öppnar också upp för att närmare studera de maktrelationer som reproducerades och ifrågasattes. I sammansättningsarbetet stabiliserades maktförhållanden som fick vissa utestängningseffekter. I vissa fall kan vi tala om konkreta utestängningseffekter när, exempelvis, sjukhusets kodningssystem för diagnoser bidrog till att utestänga grupper som inte passade in i det homogena systemet. Samtidigt resulterade stabiliseringen av värdebaserad vård som modell i bredare utestängningseffekter som gick bortom enskilda grupper. Modellen kan ses som ett uttryck för den ökade tilltron till att vetenskapliga och standardiserade lösningar ska bidra till att bygga "rationell" politik. Statsvetaren Wendy Brown (2015) menar att denna tilltro kan kopplas samman med hur nyliberalismen utvecklats från ideologi till "rationalitet", det vill säga till en naturaliserande logik för hur hela samhället ska organiseras. I ett samhälle där den nyliberala rationaliteten dominerar konstrueras alltfler modeller och "best practices" som kan erbjuda de mest vetenskapliga och "rätta" lösningarna på politiska problem. Härigenom blir diskussioner och konflikter av politisk och ideologisk art överflödiga. När värdebaserad vård stabiliserades som modell så

innebar därför detta också att andra alternativ, som inte bygger på tekniska och standardiserade lösningar, undanträngdes. Värdebaserad vård sällar sig därför till andra typer av standardiserade, och globalt cirkulerande, modeller som får avpolitiserande effekter genom att de ofta föreslår tekniska lösningar på i grunden politiska problem (se Scott & Olivius 2023).

I ljuset av denna diskussion vill jag avslutningsvis hävda att sammansättningsbegreppet utgör ett välbehövligt erkännande av behovet av att studera världen i all sin "rörighet" för att tala med John Law (2004). Begreppets platta ontologi möjliggör artikuleringen av forskningsstrategier som snarare än att fly från komplexitet aktivt erkänner den och låter den påverka analytiskt arbete. På detta sätt sällar sig sammansättningsbegreppet till exempelvis ANT (se t.ex. Latour 2005) som med liknande utgångspunkter river ned förgivettagna utgångspunkter för att studera sammansättningar av aktör-nätverk. Samtidigt erbjuder begreppet en fördjupad maktanalys, vilket kritiker ofta anser saknas i ANT-analyser. Snarare än att maktrelationer riskerar att slätas ut och försvinna i sammansättningsbegreppets platta ontologi, skulle jag vilja hävda att den synliggör maktförhållanden på andra sätt. För att återgå till det empiriska exemplet så finns talrika exempel på hur maktrelationer stabiliseras; från konsulternas produktion av konsensus kring en avpolitiserad modell till det språkliga kodningssystemets homogeniserande effekter på svårdiagnostiserade patienter.

Begreppet sammansättning ska därför ses som att det tillhandahåller en ontologisk, epistemologisk och metodologisk vokabulär för att analysera de maktrelationer som hela tiden stabiliseras och destabiliseras i politiska styrnings- och organiseringsprocesser.

Referenser

- Abrahamsen, Rita & Williams, Michael, 2014. "Tracing Global Assemblages, Bringing Bourdieu to the Field", s. 25-31 i Acuto, Michele & Curtis, Simon (red.), *Reassembling International Theory: Assemblage Thinking and International Relations*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Acuto, Michele & Curtis, Simon, 2014. *Reassembling International Theory: Assemblage Thinking and International Relations*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Anderson, Ben & McFarlane, Colin, 2011. "Assemblage and Geography", *Area* 43(2), s. 124-127.
- Bennett, Jane, 2010. *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*. Durham: Duke University Press.
- Blumer, Herbert, 1954. "What is Wrong with Social Theory?", *American Sociological Review* 19(1), s. 3-10.
- Brown, Wendy, 2015. *Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution*. New York: Zone Books.
- Bueger, Christian, 2018. "Territory, Authority, Expertise: Global Governance and the Counter-Piracy Assemblage", *European Journal of International Relations* 24(3), s. 614-637.

- Clarke, John, 2015. "The Managerialised University: Translating and Assembling the Right to Manage", s. 95-130 i Clarke, John, Bainton, Dave, Lendvai, Noémi & Stubbs, Paul (red.), *Making Policy Move: Towards a Politics of Translation and Assemblage*. Bristol: Policy Press.
- Clarke, John, Bainton, Dave, Lendvai, Noémi & Stubbs, Paul, 2015. *Making Policy Move: Towards a Politics of Translation and Assemblage*. Bristol: Policy Press.
- DeLanda, Manuel, 2006. *A New Philosophy of Society: Assemblage Theory and Social Complexity*. London: Continuum.
- DeLanda, Manuel, 2016. *Assemblage Theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix, 2013. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. London: Bloomsbury Academic.
- Deleuze, Gilles, Lapoujade, David, Hodges, Ames, & Taormina, Mike, 2007. *Two Regimes of Madness: Texts and Interviews 1975-1995*. New York: Semiotext(e).
- Deleuze, Gilles, & Parnet, Claire, 1987. *Dialogues*. London: Athlone.
- Grosz, Elisabeth, 1994. *Volatile Bodies: Toward a Corporeal Feminism*. Bloomington: Indiana University Press.
- Gustafsson, Anna & Röstlund, Lisa, 2019. *Konsulterna: Kampen om Karolinska*. Stockholm: Mondial.
- Grafström, Maria, Qvist, Martin & Sundström, Göran (red.), 2021. *Megaprojektet nya Karolinska Solna: Beslutsprocesserna bakom en sjukvårdsreform*. Göteborg: Makadam.
- Hansen Paulsen, Magnus & Triantafyllou, Peter, 2022. "Methodological Reflections on Foucauldian Analyses: Adopting the Pointers of Curiosity, Nominalism, Conceptual Grounding and Exemplarity", *European Journal of Social Theory* 25(4), s. 559-577.
- Harvey, David, 2005. *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Kaiserfeld, Thomas, 2023. "Konkurrens och samverkan som organisatoriska ideal i norra Stockholm kring 2010", *Statsvetenskaplig tidskrift* 125(5), s. 1245-1274.
- Latour, Bruno, 1987. *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno, 2005. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Law, John, 2003. "Ordering and Obduracy". Centre for Science Studies, Lancaster University.
- Law, John, 2004. *After Method: Mess in Social Science Research*. London: Routledge.
- Li, Tania Murray, 2005. "Beyond 'the State' and Failed Schemes", *American Anthropologist* 107(3), s. 383-394.
- Li, Tania Murray, 2007. "Practices of Assemblage and Community Forest Management", *Economy and Society* 36(2), s. 263-293.
- Marston, Sallie A., Woodward, Keith, & Jones, John P, 2007. "Flattening Ontologies of Globalization: The Nollywood Case", *Globalizations* 4(1), s. 45-63.
- McCann, Eugene, 2011. "Veritable Inventions: Cities, Policies and Assemblage", *Area* 43(2), s. 143-147.
- Mitander, Tomas, Säll, Line & Öjehag-Pettersson, Andreas, 2017. "Det urbana rummets in- och utsidor: Teoretiska utmaningar för forskning om urban politik", *Statsvetenskaplig tidskrift* 119(3), s. 389-412.

- Mol, Annemarie, 2010. "Actor-Network Theory: Sensitive Terms and Enduring Tensions", *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 50(1), s. 253-269.
- Ong, Aihwa & Collier, Stephen, 2005. *Global Assemblages: Technology, Politics, and Ethics as Anthropological Problems*. Malden: Blackwell Publishing.
- Prince, Russell, 2017. "Assuming Everything, Except Responsibility: On Blaming Economists for Neoliberalism", s. 45-65 i Higgins, Vaughan & Lerner, Wendy (red.), *Assembling Neoliberalism: Expertise, Practices, Subjects*. New York: Palgrave Macmillan.
- Rabinow, Paul, 2014. "Assembling Untimeliness: Permanently and Resistively", s. 203-224 i Faubion, James (red.), *Foucault Now: Current Perspectives in Foucault Studies*. Cambridge: Polity.
- Robinson, Corey, 2018. "Making Migration Knowable and Governable: Benchmarking Practices as Technologies of Global Migration Governance", *International Political Sociology* 12(4), s. 418-437.
- Sassen, Saskia, 2007. *Territorium, makt, rättigheter: Sammansättningar från medeltiden till den globala tidsåldern*. Stockholm: Atlas.
- Sassen, Saskia, 2013a. "Before Method: Analytic Tactics to Decipher the Global- An Argument and Its Responses, Part I", *The Pluralist* 8(3), s. 79-82.
- Sassen, Saskia, 2013b. "Before Method: Analytic Tactics to Decipher the Global- An Argument and Its Responses, Part II", *The Pluralist* 8(3), s. 101-112.
- Sassen, Saskia & Ong, Aihwa, 2014. "The Carpenter and the Bricoleur", s. 17-24 i Acuto, Michele & Curtis, Simon (red.), *Reassembling International Theory: Assemblage Thinking and International Relations*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Savage, Glenn, 2020. "What is Policy Assemblage?", *Territory, Politics, Governance* 8(3), s. 319-335.
- Savage, Glenn & Lewis, Steven, 2018. "The Phantom National? Assembling National Teaching Standards in Australia's Federal System", *Journal of Education Policy* 33(1), s. 118-142.
- Scott, David, 2021. *Dis(assembling) Development: Organizing Swedish Development Aid through Projectification*. Karlstad: Karlstad University Studies.
- Scott, David & Olivius, Elisabeth, 2023. "Making Gender Known: Assembling Gender Expertise in International Organizations", *International Studies Quarterly* 67(2), s. 1-13.
- Wise MacGregor, John, 2005. "Assemblage", s. 77-87 i Stivale, Charles (red.), *Gilles Deleuze: Key Concepts*. Chesham: Acumen.
- Öjehag-Pettersson, Andreas, 2015. *Space craft: Globalization and Governmentality in Regional Development*. Karlstad: Karlstad University Studies.